

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ**

Затверджено

Вченою радою ХДУ

Протокол № 1 від 30 серпня
2011 р.

САРАЄВА ОЛЕНА ВІКТОРІВНА

**Навчально-методичний посібник із курсу
«Історіографія історії педагогіки»**

**Для студентів 5 курсу денної форми навчання
Спеціальності 6.020302. Історія***

Херсон – 2011

Навчально-методичний посібник із курсу «Історіографія історії педагогіки»

Укладач: Сараєва О.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
педагогіки та психології

Рецензенти: Петренко О.Б. – доктор педагогічних наук, доцент
Харченко С.О. - доктор педагогічних наук, професор

Обговорено на засіданні кафедри педагогіки та психології

Протокол №11 від 26 червня 2011 р.

Схвалено науково-методичною радою ХДУ

Протокол № 1 від 15 вересня 2011р.

Рекомендовано до друку Вченою радою ХДУ

Протокол № 1 від 30 серпня 2011 р.

ЗМІСТ

Вступне слово	4
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ	6
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи історіографії історії педагогіки	9
ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК 1.	10
Лекційне заняття 1. Актуальні проблеми історико-педагогічної науки	10
Лекційне заняття 2. Історіографія історії педагогіки як окремий напрям наукових досліджень	12
Лекційне заняття 3. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі	15
ПРАКТИЧНИЙ БЛОК 1.....	18
Семінарське заняття 1. Історіографія історії педагогіки як окремий напрям наукових досліджень	18
Семінарське заняття 2. Педагогічна думка Княжої доби (IX – XVI ст.).	19
Семінарське заняття 3. Педагогіка в контексті слов'янського Відродження (1569 – середина XVII ст.). Педагогічна думка і школа Козацької доби (друга половина XVII – XVIII ст.)	21
Семінарське заняття 4. Становлення модерної педагогічної думки (XIX ст. – 1905 рік).	24
Семінарське заняття 5. Педагогічна думка і школа в період визвольних змагань українського народу (1905 – 20 рр.)	28
Семінарське заняття 6. Українська педагогічна думка і школа за радянських часів	30
Змістовий модуль 2. Історіографія розвитку історії педагогіки в Україні	
ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК 2.	37
Лекційне заняття 4. Історіографія розвитку школи та освіти в Україні	37
Лекційне заняття 5. Дослідження педагогічних персоналій у вітчизняній історико-педагогічній науці	40
Лекційне заняття 6. Історіографія розвитку педагогічної думки в Україні	43
ПРАКТИЧНИЙ БЛОК 2.....	46
Семінарське заняття 7. Історіографія розвитку школи та освіти в Україні	46
Семінарське заняття 8. Дослідження педагогічних персоналій у вітчизняній історико-педагогічній науці	48
Семінарське заняття 9. Історіографія розвитку педагогічної думки в Україні..	50
Науково-дослідна робота (науково-творче завдання).....	54
Блок контролю.....	55
Список літератури.....	60

Шановні друзі!

Протягом останніх десятиріч Українська держава розвивається в умовах постійного реформування, що охопило всі сфери суспільного життя: економіку, культуру, ідеологію, науку. Це стосується безпосередньо й педагогіки та її складової – історії педагогіки: триває процес нагромадження історико-педагогічних знань, розширюється джерельна база, повертаються забуті імена, формуються нові напрями досліджень. У зв'язку з такими тенденціями набувають актуальності історіографічні розвідки.

Навчальна дисципліна «Історіографія історії педагогіки» є новою навчальному процесі і виступає органічною складовою фахової підготовки майбутнього спеціаліста.

Мета курсу:

- розкрити базові наукові поняття і їх основні похідні, що подаються у змісті навчального предмета: історія педагогіки, історіографія, історіографія історії педагогіки, педагогічна персоналія, періодизація розвитку історико-педагогічної науки, класифікація історико-педагогічних джерел; розвиток школи та освіти, розвиток педагогічної думки;
- довести об'єктивну необхідність вивчення історіографії історії педагогіки як особистісно, так і професійно-значущої науки;
- уможливити за допомогою вивчення курсу «Історіографія історії педагогіки» самореалізацію та самоактуалізацію в життєвому та професійному просторі;

Завдання курсу:

• теоретичні: сформувати у студентів наукові поняття, що складають предмет, закономірності, зміст та структуру історіографії історії педагогіки, знання методологічних засад та світоглядних основ курсу «Історіографія історії

педагогіки»; методів та конкретних методик здійснення історіографічного аналізу ;

- практичні: сформувати у студентів науковий світогляд, творчі вміння і навички застосовувати історико-педагогічні знання в професійній діяльності.

Перелік знань та умінь студентів.

Студенти повинні знати: основні поняття: історіографія, історія педагогіки, історико-педагогічне джерело, об'єкт, предмет, завдання історії педагогіки, педагогічна персоналія, педагогічна думка, розвиток школи та освіти; що історіографія історії педагогіки є окремим напрямом наукових досліджень; вивчення педагогічних персоналій є складовою історико-педагогічної та історіографічної науки; розвиток національної педагогічної думки обумовлений суспільно-політичними подіями й охоплює сім періодів

Студенти повинні вміти: аналізувати підходи вчених до визначення понять історіографія, історія педагогіки, історико-педагогічне джерело, об'єкт, предмет, завдання історії педагогіки, складові історико-педагогічної науки, педагогічна персоналія; охарактеризувати педагогічну персоналію; провести історіографічне дослідження; складати бібліографічний список, анотацію на прочитане видання; порівнювати та пояснювати взаємозв'язки між історико-педагогічними явищами та фактами.

Міждисциплінарні зв'язки. Курс інтегрує окремі навчальні дисципліни такі, як: «Загальна педагогіка», «Історія педагогіки», «Історіографія історії України», «Історія України» тощо.

Зміст курсу

Актуальні проблеми історико-педагогічної науки. Історія педагогіки як наука. Періодизація педагогічної думки в Україні. Характерні риси сучасної української історії педагогіки. Сучасні підходи до дослідження історико-педагогічного процесу.

Історіографія історії педагогіки як окремий напрям наукових досліджень. Поняття «історіографія»: сутність та підходи. Історія педагогіки як предмет історіографічного дослідження. Джерельна база – основа історіографічного дослідження. Періодизація розвитку історико-педагогічних досліджень в Україні. Методи історіографічного дослідження.

Персоналія в історико-педагогічному дискурсі. Сутність поняття «педагогічна персоналія». Основні підходи до вивчення персоналій. Досвід істориків педагогіки у дослідженні персоналій.

Педагогічна думка Княжої доби (IX – XVI ст.). Традиційні засади виховання дітей в Київській Русі. Виникнення писемності й поширення грамотності. Перші школи Київської Русі, зміст і методи їх роботи. Перекладна література та перші педагогічні пам'ятки Київської Русі. Школа й педагогічна думка в період монголо-татарського поневолення.

Педагогіка в контексті слов'янського Відродження (1569 – середина XVII ст.). Педагогічна думка і школа Козацької доби (друга половина XVII – XVIII ст.) Загальна характеристика стану освіти українського Відродження. Виникнення братських шкіл. Острозька академія. Система виховання в козацьких школах України. Навчальні студії й діяльність громадських об'єднань студентів в Києво-Могилянській Академії. Освітня політика Катерини II.

Становлення модерної педагогічної думки (XIX ст. – 1905 рік). Характеристика освіти в Україні у першій половині XIX століття. Громадсько-педагогічний рух 60-х рр. XIX століття Шкільні реформи 60 - 80-х років XIX століття Особливості організації вітчизняних шкіл для дорослих, заснованих приватною ініціативою.

Педагогічна думка і школа в період визвольних змагань українського народу (1905 – 20 рр.) Розробка завдань та змісту національної освіти в УНР. Особливості розбудови загальної, професійної й вищої школи.

Українська педагогічна думка і школа за радянських часів. Етап експериментування й новаторства (1920 – 1933 рр.). Українська педагогіка як складова “російської радянської культури” (1933 – 1958 рр.). Українська педагогічна думка у змаганнях за демократичний розвиток (1958 – 1985 рр.). Становлення сучасного етапу розвитку української педагогічної думки в рамках радянського дискурсу (1985 – 1991 рр.). Розвиток педагогіки і школи в Українській державі.

Історіографія розвитку школи та освіти в Україні. Становлення вітчизняної історіографії історії школи та освіти (др. пол. XIX – 1916 рр.): національна школа ; вчитель у національній школі; початкова школа; середня школа; стан освіти.

Розвиток історії освіти і школи в 1917 – 1920 рр.: національна школа; трудова школа; політехнічна школа; соціальне виховання; освіта за кордоном.

Школа та освіта в радянській історіографії (30-і – перша половина 80-х років XX ст.): національна школа; історія народної освіти в західноукраїнських землях; історія радянської школи; освіта за кордоном.

Якісні зрушення в історіографії історії школи та освіти (друга половина 80-х – перша половина 90-х років XX ст.): етнопедагогіка; особистість учителя; національна школа; історія національної школи.

Дослідження педагогічних персоналій у вітчизняній історико-педагогічній науці. Дослідження педагогічної персоналії у вітчизняній історико-педагогічній науці (друга половина XIX ст. — 1916 р.): Г.Сковорода; Я.Коменський; К.Ушинський; Л.Толстой.

Педагогічні персоналії у вітчизняній історії педагогіки (1917 - 1920-і роки): Т.Шевченко; П.Куліш; Г.Сковорода; В.Ленін; Й.Песталоцці.

Вивчення персоналій українськими істориками педагогіки за радянських часів (30-і — перша половина 80-х років XX ст.): М.Добролюбов;

М.Чернишевський; О.Герцен; Т.Шевченко; Я.Коменський; К.Ушинський; Г.Сковорода; А.Макаренко; В.Ленін; Й.Сталін; Н.Крупська, К.Маркс, М.Калінін, І.Франко, Я.Чепіга, О.Духнович, Б.Грінченко, І.Борецький В.Сухомлинський, М.Коцюбинський, Х.Алчевська.

Нові підходи до висвітлення педагогічних персоналій (друга половина 80-х — перша половина 90-х років ХХ ст.): М.Пирогов; В.Сухомлинський, А.Макаренко, Г.Ващенко, Я.Коменський, Г.Сковорода, Т.Шевченко Н.Крупська С.Русова, С.Френе, М. Монтессорі.

Історіографія розвитку педагогічної думки в Україні. Формування історії педагогічної думки як напряму розвитку вітчизняної історико-педагогічної науки (друга половина ХІХ ст. — 1916 р.)

Розвиток історії наукової педагогічної думки в Україні (1917 — 1920-і роки)

Висвітлення історії науково-педагогічної думки в радянській історико-педагогічній літературі (30-і — перша половина 80-х років ХХ ст.)

Зміни у висвітленні наукової історико-педагогічної думки (друга половина 80-х — перша половина 90-х років ХХ ст.)

Змістовий модуль 1.
Теоретичні основи історіографії історії педагогіки

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК 1.

Лекційне заняття 1.

Актуальні проблеми історико-педагогічної науки

Мета – ознайомити студентів з основними поняттями історико-педагогічної науки, висвітлити періодизацію розвитку національної педагогічної думки.

План

1. Історія педагогіки як наука.
2. Періодизація педагогічної думки в Україні.
3. Характерні риси сучасної української історії педагогіки.
4. Сучасні підходи до дослідження історико-педагогічного процесу.

Основні поняття теми: історія педагогіки, предмет історії педагогіки, завдання історії педагогіки, національна педагогічна думка.

Література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України. – К.: Либідь, 2006. – 421 с.
2. Березівська Л. Основоположні засади історико-педагогічних досліджень: теорія і методологія // Шлях освіти. – 2010. - №1. – С. 37-42.
3. Дічек Н. Всеукраїнські конференції як чинник розвитку історико-педагогічних досліджень в Україні // Шлях освіти. – 2010. - №4. – С. 28-31.
4. Сухомлинська О.В. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К.: А.П.Н., 2003. –С. 16-25.
5. Сухомлинська О.В. Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К.: А.П.Н., 2003. –С. 26-35.
6. Сухомлинська О.В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К.: А.П.Н., 2003. –С. 47-67.

Історія педагогіки – це окрема галузь знань, що вивчає історичний розвиток педагогічної теорії та практики в їх діалектичному взаємозв'язку, в конкретно історичних формах в співвідношенні феноменів минулого із сьогоденням.

Об'єктом історії педагогіки є історико-педагогічний процес, що включає в себе співставлення різних педагогічних явищ в історичній ретроспективі.

Предметом історії педагогіки виступає історія педагогічного знання та історія педагогічного процесу, які можуть поділятися на окремі напрями у розвитку теорії та практики.

Завдання історико-педагогічної науки: культурологічні, освітні, прогностичні.

Української дослідницею, академіком О.Сухомлинською була розроблена періодизація розвитку національної педагогічної думки, що включає наступні періоди та етапи:

I період: IX – XVI ст. – педагогічна думка Княжої Доби.

II період: 1569 р. – сер. XVII ст. – педагогіка в контексті слов'янського Відродження.

III період: друга половина XVII – XVIII ст. (українське бароко) – педагогічна думка і школа Козацької доби.

IV період: XIX ст. – 1905 р. (педагогічне просвітництво в Україні) – становлення модерної педагогічної думки

V період: 1905 – 1920 рр. – педагогічна думка і школа в період визвольних змагань українського народу

VI період: 1920 – 1991 рр. – українська педагогічна думка і школа за радянських часів:

I етап – 1920 – 1933 рр. – етап експериментування й новаторства;

II етап – 1933 – 1958 рр. – українська педагогіка як складова «російсько-радянської» культури;

III етап – 1958 – 1985 рр. – українська педагогічна думка у змаганнях за демократичний розвиток;

IV етап – 1985 – 1991 рр. – становлення сучасного етапу розвитку української педагогічної думки в рамках радянського дискурсу;

V етап – 1991 р. – розвиток педагогіки і школи в Українській державі.

Аналізуючи сучасний стан досліджень історико-педагогічного процесу, О.Сухомлинська виділяє ряд підходів, серед яких:

- соціокультурні доміанти (принцип розподілу праці, соціально-класова стратифікація суспільства; національна або ж етнонаціональна диференціація; багатоманітність світоглядних орієнтацій, детермінованих релігійними, ідейними, філософськими, науковими та іншими установами.
- культурно-антропологічні доміанти, коли історико-педагогічні феномени розглядаються з точки зору потенціалу людини, розвитку її певних сторін. Сюди належать етнологія, етнографія та історія дитинства або ж окремої особистості, географічні та країнознавчі аспекти, частково історія психології, зокрема поведінкові та психоаналітичні аспекти.
- педагогічні доміанти, тобто інтерпретації навчальних, виховних, освітніх явищ крізь призму гранично педагогізованих основ. До них правомірно включити історію дидактики або ж методики викладання того чи іншого предмета, історію навчальних планів, часто змісту освіти.

Лекційне заняття 2.

Історіографія історії педагогіки як окремий напрям наукових досліджень

Мета – ознайомити студентів з основними поняттями історико-педагогічної історіографії.

План

1. Історія педагогіки як предмет історіографічного дослідження.
2. Джерельна база – основа історіографічного дослідження.
3. Періодизація розвитку історико-педагогічних досліджень в Україні.
4. Методи історіографічного дослідження.

Основні поняття теми: історіографія історії педагогіки, історико-педагогічні джерела, методи історіографічного дослідження.

Література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України. – К.: Либідь, 2006. – 421 с.
2. Гупан Н.М. Українська історіографія історії педагогіки. – К.: “АПН”, 2002. – 224 с.
3. Днепров Э.Д. Становление и развитие отечественной истории педагогики: основные этапы и тенденции // Актуальные вопросы историографии и источниковедения истории школы и педагогики: Сб. научн. тр. / Под ред. Э.Д.Днепров, О.Е.Кошелевой. – М.: Изд. АПН СССР. 1986. – С. 4 – 22.
4. Історія педагогіки / За заг. ред. Г.В.Троцько. – Харків, 2008. – 543 с.
5. Раскин Д.И. Историко-педагогический источник в свете современных проблем источниковедения и системного подхода // Актуальные вопросы историографии и источниковедения истории школы и педагогики: Сб. научн. тр. / Под ред. Э.Д.Днепров, О.Е.Кошелевой. – М.: Изд. АПН СССР. 1986. – С. 87 – 97.

Термін «історіографія» походить з давньогрецької, що буквально означає «письмова розповідь про минуле». Але сьогодні під історіографією розуміють сукупність праць, присвячених окремим історичним проблемам або питанням.

Історико-педагогічна історіографія – це історія наукового пізнання історико-педагогічного процесу.

Складові історії педагогіки: історія національної педагогічної думки, історія освіти, педагогічна персоналія.

Історіографічний аналіз завжди безпосередньо пов'язаний з дослідженням історико-педагогічних джерел. Вони визначаються як результат соціальної діяльності, що містить інформацію у вигляді знакової системи про суспільні процеси виховання і навчання, закріплює її і включає в систему історико-педагогічних знань.

Грунтовною є позиція радянського ученого Д.Раскіна, який підкреслює, що класифікація джерел повинна враховувати специфіку історико-педагогічного пізнання. Дослідник виділяє такі типи: писемні, речові, усні. Він наголошує на кількісній перевазі джерел першої групи, що включають документальні (актові, діловодчі, статистичні, картографічні), дидактичні, оповідальні (особисті – листи, щоденники, мемуари; художні – лірика, драма, романи, оповідання, розповіді, нариси, кореспонденції; наукові; історичні; публіцистичні).

Українським істориком педагогіки Н.Гупаном на основі історіографічного аналізу вітчизняної педагогічної літератури за основними напрямками (історіографія розвитку школи та освіти, історіографія педагогічних персоналій, історіографія педагогічної думки) розроблено періодизацію розвитку історії педагогіки в Україні :

1-й (друга половина XIX- 1916 р.) - становлення основ вітчизняної історико-педагогічної науки;

2-й (1917 - 20-і роки XX ст.) - формування нових тенденцій у вітчизняній історії педагогіки: визначення національної ідеї як пріоритетної у змісті досліджень; актуалізація історико-педагогічного пошуку з метою формування моделі національної освіти; поступовий перехід на методологію класового підходу;

3-й (30-і - перша половина 80-х рр. XX ст.) - розвиток вітчизняної історико-педагогічної науки на основах марксистської методології;

4-й (друга половина 80-х років - перша половина 90-х років XX ст.) - переосмислення історико-педагогічного процесу з нових методологічних позицій (цивілізаційного, аксіологічного, антропоцентричного, парадигмального і соціокультурного підходів) і створення національної науки.

До основних методів історіографічного дослідження належать історико-структурний, історико-генетичний, парадигмальний, персоналістично-біографічний, термінологічного аналізу.

Лекційне заняття 3.

Персоналія в історико-педагогічному дискурсі

Мета – ознайомити студентів провідним напрямом історико-педагогічних досліджень – педагогічною персоналією, з'ясувати методiku вивчення педагогічних персоналій.

План

1. Сутність поняття «педагогічна персоналія».
2. Основні підходи до вивчення персоналій.
3. Досвід істориків педагогіки у дослідженні персоналій.

Основні поняття теми: педагогічна персоналія, сухомлиністика, макаренкознавство.

Література

1. Гупан Н.М. Українська історіографія історії педагогіки. – К.: "АПН", 2002. – 224 с.
2. Сухомлинська О.В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К.: А.П.Н., 2003. –С. 36-46.

Одним із пріоритетних напрямів сучасної історико-педагогічної науки виступають педагогічні персоналії, які репрезентують творчий доробок педагога як неповторної особистості, сприяють формуванню уявлень про цілісний педагогічний процес. Останні історико-педагогічні дослідження свідчать, що звернення до творчої біографії є і традицією, й інновацією та сприяють розширенню уявлень про цілісний історико-педагогічний процес.

Поняття «педагогічна персоналія» вживається в історико-педагогічній науці наряду з такими, як: «персоналія», «освітня біографія», «наукова біографія», «педагогічна біографістика», і включає наступні складові: 1) життєпис педагога ("особистісна" історія); 2) власний, особистісний підхід до розгляду педагогічного процесу (моральний, етичний, зміст творчості); 3) предметний підхід (включеність або не включеність у тогочасний педагогічний процес); 4) ідейно-

соціальні, культурницькі засади (розмаїття зв'язків з епохою, міра й сила їх впливів на педагогічні погляди) (О.Сухомлинська, 1993).

Сьогодні дослідники аналізують персоналії з нових позицій та потреб педагогічної науки, переосмислюють їхню творчість, інтерпретують авторські ідеї відповідно до актуальних питань сучасності. Історики педагогіки розглядають педагогічні персоналії системно, в сукупності особистісних, історичних, загальносоціальних та внутрішньонаукових зв'язків.

Як приклад можна розглянути вивчення педагогічної персоналії В.Сухомлинського. Система роботи В.Сухомлинського та діяльність керованої ним Павлівської середньої школи викликали велику увагу педагогічної громадськості. Його ідеї отримали широкий резонанс у засобах масової інформації, наукових розвідках і почали виокремлюватися в напрям в історії педагогіки у 80-х рр. ХХ ст, що отримав назву „сухомлиністика”. Особливості сухомлиністики полягають у різноманітності авторських позицій, з яких висвітлюється, аналізується й розвивається педагогічна спадщина В.Сухомлинського. У своєму становленні та розвитку вона пройшла три етапи:

1. 1948 – 1990 рр. – період накопичення досліджень різних аспектів педагогічної системи В.Сухомлинського на засадах радянської ідеології та марксистсько-ленінської методології. Джерельну базу сухомлиністики цього періоду становлять як праці самого педагога, так і кандидатські дисертації, публікації в періодичних виданнях (як фахових, так і масових) і перші розвідки, де зроблено аналіз окремих аспектів творчої спадщини педагога. Метою звернення більшості авторів до вивчення різних аспектів педагогічної системи В.Сухомлинського було вивчення спадщини педагога та пошук шляхів для розв'язання проблем, поставлених тогочасними реаліями.
2. 1991 – 2000 рр. – період вивчення та інтерпретації педагогічної системи В.Сухомлинського на ґрунті національної ідеології й об'єктивного наукового, гуманістичного підходу, коли було значно розширено джерельну базу і тематику досліджень. Зростає кількість праць (як монографій, так і

публікацій у педагогічній пресі), в яких розглядається педагогічна система, створена педагогом, і вона розцінюється як внесок в історію української педагогічної думки.

3. 2001 – 2005 рр. – якісно новий період дослідження педагогічної системи В.Сухомлинського, що характеризується інтерпретацією ідей видатного педагога з культурологічних і компаративних підходів та з позицій філософії освіти. Спадщина Павліського вчителя починає розглядатися як педагогічна система.

Численні дослідження педагогічної системи В.Сухомлинського, його практичної діяльності привели до групування педагогів навколо імені та спадщини Василя Олександровича, які ми представляємо як наукові школи, серед них виділяємо: Уманська наукова школа (Уманський державний педагогічний університет ім. П.Тичини), Київська наукова школа при лабораторії історії педагогіки Інституту педагогіки АПН України, Наукова школа Української асоціації Василя Сухомлинського, Уральська асоціація В.Сухомлинського.

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК 1.

Семінарське заняття 1.

Історіографія історії педагогіки як окремий напрям наукових досліджень

План

1. Історія педагогіки як предмет історіографічного дослідження
2. Поняття «історіографія»: сутність та підходи.
3. Джерельна база – основа історіографічного дослідження.
4. Періодизація розвитку історико-педагогічних досліджень. Характеристика періодів.

Рекомендована література

1. Гупан Н.М. Українська історіографія історії педагогіки. – К.: “АПН”, 2002. – 224 с.
2. Колесник І. Українська історіографія (XVIII – початок XX ст.). – К.: Генеза, 2000. – 256 с.
3. Коцур В.П., Коцур А.П. Історіографія історії України: Курс лекцій: Навч. посіб. для студ. іст. спец. Вузів — Чернівці: Золоті литаври, 1999. — 519 с.
4. Новицька О. Стан досліджень з історії педагогіки в Україні в ранній радянський період // Історико-педагогічний альманах. – 2011. - №1. – С. 12-15.
5. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР: от древнейших времён до конца XVII в. / Отв. ред. Э.Д.Днепров. – М.: Педагогика, 1989. – С. 14-23, 120-265.
6. Домбровська Л. Історико-освітній аспект українського часопису «Правда» (Львів, 1867-1898 рр.) // Шлях освіти. – 2010. - №3. – С.34-39.

Запитання та завдання для обговорення і самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «історія педагогіки».
2. Проаналізуйте різні підходи науковців до визначення понять «історіографія» та «історіографія історії педагогіки». Подати власне бачення проблеми.
3. Назвіть методи історіографічного дослідження.
4. Поясніть думку Е.Дніпрова: «Бібліографія - перший крок до історіографії».
5. Дайте визначення поняття «історико-педагогічне джерело».
6. Охарактеризуйте історико-педагогічні джерела:
  - Усні;
  - Писемні;
  - Речові.

7. До кожного періоду та етапу розвитку історико-педагогічних досліджень (за періодизацією запропонованою Н.Гупаном) доберіть різні типи джерел.

Семінарське заняття 2

Педагогічна думка Княжої доби (IX – XVI ст.)

План

1. Традиційні засади виховання дітей в Київській Русі.
2. Виникнення писемності й поширення грамотності. Перші школи Київської Русі, зміст і методи їх роботи.
3. Перекладна література та перші педагогічні пам'ятки Київської Русі
4. Школа й педагогічна думка в період монголо-татарського поневолення.

Основні поняття теми: матріархат, патріархат, християнство, язичницькі вірування, дохристиянське світосприйняття, Кирило-Мефодіївська писемна традиція, «Часослов», «Псалтир», «розрізна азбука», «школи грамоти», «школи книжного вчення», монастирські та парафіяльні, «Повість минулих літ», «Златоуст», «Ізборнік», «Повчання».

Рекомендована література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України. – К.: Либідь, 2006. – С.31-77.
2. Історія педагогіки / За заг. ред. Г.В.Троцько. – Харків, 2008. – С.153-171.
3. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад.: О.О.Любар; За заг. ред. В.Г.Кременя. – К.: Знання, 2005. – С. 32-83.
4. Левківський М. Історія педагогіки: Підручник. – К, Центр навчальної літератури, 2003. – С. 302 – 314.
5. Мосіяшенко В.А., Курок О.І., Задорожна Л.В. Історія педагогіки України в особах: Навчальний посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 266 с.

6. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР: от древнейших времён до конца XVII в. / Отв. ред. Э.Д.Днепров. – М.: Педагогика, 1989. – С.23-55.
7. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Підготував Ю.Вільчинський. – 2-е вид. – Львів: Афіша, 2001. – С.27-55.

Запитання та завдання для обговорення і самоконтролю

1. Проаналізуйте пам'ятки Київської Русі і виділіть основні педагогічні проблеми.
2. Складіть термінологічний словник.

Тести

1. Школа «книжного навчання» в Київській Русі мала статус:
  - а) елементарної школи;
  - б) школи підвищеного рівня;
  - в) середньої школи;
  - г) вищої школи.
2. Майстри грамоти — це:
  - а) вчителі, що працювали в двірцевих школах;
  - б) ремісники, що займалися навчанням грамоти як основним ремеслом;
  - в) ченці, що займалися місіонерською діяльністю і разом з тим навчали паству грамоти,
  - г) релігійні особи.
3. Засновником вітчизняної педагогіки був :
  - а) Іоанн Грішний;
  - б) митрополит-Іларіон;
  - в) Володимир Мономах;
  - г) Ізяслав Ярославович.
4. Абак — це:
  - а) дошка для письма;
  - б) інструмент, яким писали за часів Київської Русі;
  - в) давня рахівниця;
  - г) папірус.

Семінарське заняття №3

Педагогіка в контексті слов'янського Відродження (1569 – середина XVII ст.). Педагогічна думка і школа Козацької доби (друга половина XVII – XVIII ст.)

План

1. Загальна характеристика стану освіти українського Відродження.
2. Виникнення братських шкіл. Острозька академія.
3. Система виховання в козацьких школах України.
4. Навчальні студії й діяльність громадських об'єднань студентів в Києво-Могилянській Академії.
5. Освітня політика Катерини II.

Основні поняття теми: Візантійська держава, гуманізм та реформація, протестантська і католицька конфесійна школа, дидакал, магістр, «Часослов», «Псалтир», монастирські школи, три класи — інфіми, граматики, синтаксис; братські школи, греко-візантійська культура, латина, слов'яно-греко-латинські школи, козацькі школи, кобзарі, лірники, козацька педагогіка, Київська братська школа, Лаврська школа, Києво-Могилянська Колегія, трактати, діалоги та притчі, мікрокосм, макрокосмос, чотирьохголосі кантати, середнє виховання, споріднена праця, листування, вчення про «серце» людини, піїтика, риторика, принцип народності, малі народні училища, становість, дяківські школи.

Рекомендована література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України. – К.: Либідь, 2006. – С.79-149.
2. Історія педагогіки / За заг. ред. Г.В.Троцько. – Харків, 2008. – С.172-249.
3. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад.: О.О.Любар; За заг. ред. В.Г.Кременя. – К.: Знання, 2005. – С. 84-142.
4. Кучина Л.І., Окса М.М., Прянникова Т.В. Упровадження ідей козацької педагогіки в сучасну школу. – Монографія. – Мелітополь, 2001. – 57 с.

5. Левківський М. Історія педагогіки: Підручник. – К, Центр навчальної літератури, 2003. – С. 302 – 314.
6. Мосіяшенко В.А., Курок О.І., Задорожна Л.В. Історія педагогіки України в особах: Навчальний посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 266 с.
7. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР: от древнейших времён до конца XVII в. / Отв. ред. Э.Д.Днепров. – М.: Педагогика, 1989. – С. 55-89, 266-285.
8. Персоналія в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги: Підручник / А.М.Бойко, В.Д.Бардінова та ін. – К.: ВД «Професіонал», 2004. –С. 12-36.
9. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Підготував Ю.Вільчинський. – 2-е вид. – Львів: Афіша, 2001. – С.56-231.
10. Українська педагогіка в персоналіях: навч. посіб.: У 2 кн. Кн. 1. / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – С.170-180, 198-207.

Запитання та завдання для обговорення і самоконтролю

1. Проаналізуйте освітні реформи
2. Дослідіть педагогічну персоналію (за вибором):
  - Ф.Прокопович
  - М.Ломоносов
  - Г.Сковорода

Тести

1. В яких школах України вперше запроваджена класно-урочна система навчання?
а) полкових;   б) січових;   в) братських;   г) козацьких.
2. В яких школах називали найздібнішого учня аудитором?
а) Києво-Могилянська Колегія; б) школа лірників та кобзарів;
в) полкова;   г) січова.
3. Виборними у Києво-Могилянській Академії були:

Семінарське заняття №4

Становлення модерної педагогічної думки (XIX ст. – 1905 рік)

План

1. Характеристика освіти в Україні у першій половині XIX століття.
2. Громадсько-педагогічний рух 60-х рр. XIX століття
3. Шкільні реформи 60 - 80-х років XIX століття
4. Особливості організації вітчизняних шкіл для дорослих, заснованих приватною ініціативою.

Основні поняття теми: приходські (початкові) школи, церковнопарафіяльні школи, народні училища, класичні і реальні прогімназії, класичні і реальні гімназії, «Педагогічна антропологія», розумова зрілість, моральна досконалість і фізична розвиненість, загальна і спеціальна дидактика, два цикли навчання — елементарний (пропедевтичний) і початковий (систематичний), Закон Божий, грамота, лічба, реальна і класична гімназія, «чиста дошка», Медико-хірургічна академія, шість типів поведінки дітей: лицемірний, честолюбний, добродушний, затурканий м'який, затурканий злісний та пригнічений.

Рекомендована література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України. – К.: Либідь, 2006. – С.214-262.
2. Історія педагогіки / За заг. ред. Г.В.Троцько. – Харків, 2008. – С.250-374.
3. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад.: О.О.Любар; За заг. ред. В.Г.Кременя. – К.: Знання, 2005. – С.143 – 342.
4. Левківський М. Історія педагогіки: Підручник. – К, Центр навчальної літератури, 2003. – С. 302 – 314.
5. Маловідомі першоджерела української педагогіки (др. пол. XIX – XX ст.) : хрестоматія / упоряд. Л. Д. Березівська [та ін.]. – К. : Наук. світ, 2003. – С. 12-98.

6. Міхно О. Діяльність Миколи Пирогова на посаді попечителя Київського навчального округу // Шлях освіти. – 2010. - №4. – С.32-37.
7. Мосіяшенко В.А., Курок О.І., Задорожна Л.В. Історія педагогіки України в особах: Навчальний посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – С.232 – 425.
8. Персоналія в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги: Підручник / А.М.Бойко, В.Д.Бардінова та ін. – К.: ВД «Професіонал», 2004. –С.71-179, 208-238, 287-320, 339-361.
9. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Підготував Ю.Вільчинський. – 2-е вид. – Львів: Афіша, 2001. – 664 с.
10. Українська педагогіка в персоналіях: навч. посіб.: У 2 кн. Кн. 1. / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – С.258-275, 284-292, 308-317, 325-353, 376-384, 414-420, 437-448, 488-494, 531-538.

Запитання та завдання для обговорення і самоконтролю

1. Дослідіть педагогічну персоналію (за вибором):
  - Т.Шевченко
  - О. Духнович
  - К.Ушинський
  - М. Пирогов
  - Л. Толстой
  - М.Корф
  - С.Миропольський
  - Х.Алчевська
  - М.Драгоманов ,
  - М.Костомаров
  - П.Куліш
  - Б.Грінченко,
  - І. Франко

Тести

1. Автор «Граматки»:

- а) Л. Українка;   б) Т. Лубенець;
в) М. Корф;   г) П. Куліш.

2.. Педагог, методист, основоположник земських шкіл на Україні, автор першої книги з школознавства “Русская начальная школа”:

- а) М.О. Корф;   б) П.О. Куліш;
в) О.В. Духнович;   г) Ю.А. Федькович.

3.. Основоположник методики навчання грамоти дорослих, автор посібника “Книга для дорослих”:

- а) М.М. Коцюбинський;   б) Х.Д. Алчевська;
в) С.В. Васильченко;   г) І.Я. Франко.

4.. Педагог, методист, автор книги “Педагогічні бесіди” та інших майже 30 підручників і книг для учнів початкових шкіл:

- а)Т.Г. Лубенець;   б) С.В. Васильченко;
в) М.М. Коцюбинський;   г) Ю.А. Федькович.

5. Головною ознакою етносу, за К.Ушинським, є:

- а) природа;   б) історія;   в) традиції;   г) мова.

6. Головними принципами у вихованні, за Ушинським, є :

- а) гуманізму   б) системності;   в) народності;   г) природовідповідності.

7. К.Ушинський обґрунтував метод навчання грамоти:

- а) буквоскладовий;   б) звуковий;   в) поскладовий;   г) фонетичний.

Який тип виховання обстоював М.Пирогов:

- а) національне;   б) загальнолюдське;   в) прагматичне;   г) загальне.

8. Домінуючий метод навчання молодших школярів у М.Пирогова:

- а) гра;   б) бесіда;   в) дискусія;   г) психодрама.

9. Тип початкової школи, яку пропонував відкрити М. Корф:

- а) школа - дитячий садок;   б) школа для найменшеньких;
в) малокомплектна школа;   г) середня школа.

10. Вид діяльності школярів, який Л.Толстой вважав визначальним:

а) екскурсії; б) творчі вправи; в) читання; г) ігри.

11. Автор підручника “Російська грамати́ка”(книга витримала 14 видань і була перекладена багатьма мовами):

а) М.І. Пирогов; б) Л.М. Толстой;

в) М.В. Ломоносов; г) П.Ф. Лесгафт.

12. Засновник нової форми роботи з дітьми та підлітками – дитячих клубів, автор праць “Бадьоре життя”, “Мої педагогічні шляхи”:

а) П.П. Блонський; б) М.І. Пирогов;

в) П.Ф. Лесгафт; г) С.Т. Шацький.

13. За І.Франком («Грицева шкільна наука») дітей навчали грамати́ці методом:

а) звуковим; б) цілих слів; в) буквоскладовим; г) складовим.

14. Автор “Букваря Южноруського”:

а) Т. Лубенець; б) Х. Алчевська; в) Т. Шевченко; г) І.Франко.

15. «Наш друг» це:

а) нарис Л. Українки; б) підручник К. Ушинського;

в) підручник М. Корфа; г) книга Х. Алчевської.

Автор оповідання «Школа»:

а) Л. Українка; б) Т. Лубенець; в) М. Корф; г) І.Франко

Семінарське заняття 5.

Педагогічна думка і школа в період визвольних змагань українського народу (1905 – 20 рр.)

План

1. Розробка завдань та змісту національної освіти в УНР.
2. Особливості розбудови загальної, професійної й вищої школи.

Основні поняття теми: Всеукраїнська вчительська спілка, Педагогічна Академія, «Український буквар», «Українські шкільні мотиви», Народний Комісаріат Освіти, «Український вісник експериментальної педагогіки та

рефлексології», педологія, антропологія, анатомія, фізіологія, історія, етнографія.

Рекомендована література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України. – К.: Либідь, 2006. – С.262-281.
2. Левківський М. Історія педагогіки: Підручник. – К, Центр навчальної літератури, 2003. – С. 302 – 314.
3. Мосіяшенко В.А., Курок О.І., Задорожна Л.В. Історія педагогіки України в особах: Навчальний посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 266 с.
4. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад.: О.О.Любар; За заг. ред. В.Г.Кременя. – К.: Знання, 2005. – С.343-383.
5. Маловідомі першоджерела української педагогіки (др. пол. ХІХ – ХХ ст.) : хрестоматія / упоряд. Л. Д. Березівська [та ін.]. – К. : Наук. світ, 2003. – С. 121 – 153.
6. Персоналія в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги: Підручник / А.М.Бойко, В.Д.Бардінова та ін. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – С.321-338, 426-459, 490-503.
7. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Підготував Ю.Вільчинський. – 2-е вид. – Львів: Афіша, 2001. – С.426-496.
8. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн.: Кн.2. Навч. посібник / За ред. О.В.Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – С. 109-117, 136-145, 365-373, 401-409.
9. Джус О. Ціннісні імперативи творчої спадщини С.Русової у контексті сучасних націотворчих процесів в Україні // Шлях освіти. – 2011. – №2. – С.38-40.

Запитання та завдання для обговорення і самоконтролю

1. Дослідіть педагогічну персоналію (за вибором):

- Г.Ващенко;
- В.Дурдуківський;
- С.Русова;
- І.Огієнко.

Тести

1. Педагогічний ідеал Г. Ващенка можна охарактеризувати як:

- а) професійно-інтелектуальний;   б) національно-релігійний;
в) соціально-культурний;   г) національно-культурний.

2. Педагогічні праці С. Русової в основному написані для організації:

- а) вищої освіти;   б) дошкільної та позашкільної освіти;
в) педагогічної освіти;   г) середньої освіти.

Семінарське заняття 6.

Українська педагогічна думка і школа за радянських часів

План

1. Етап експериментування й новаторства (1920 – 1933 рр.).
2. Українська педагогіка як складова “російської радянської культури” (1933 – 1958 рр.).
3. Українська педагогічна думка у змаганнях за демократичний розвиток (1958 – 1985 рр.).
4. Становлення сучасного етапу розвитку української педагогічної думки в рамках радянського дискурсу (1985 – 1991 рр.).
5. Розвиток педагогіки і школи в Українській державі.

Основні поняття теми: «педагогіка індивідуальної дії», метод «вибуху», «педагогіка паралельної дії», «педагогічний брак», гомогенна група, різновіковий загін, асоціація, суспільно-корисна праця, Ключові слова: довготривалий експеримент, «зелений клас», «школа радості», дитяча кімната казки, продуктивна праця, інтелектуальний, творчий, культурний потенціал народу, моральна, художньо-естетична, правова, трудова, екологічна культура, народність; природовідповідність; культуровідповідність; гуманізація; демократизація; безперервність; етнізація; диференціація та індивідуалізація виховного процесу; свідомість, активність, самодіяльність і творча ініціатива.

Рекомендована література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України. – К.: Либідь, 2006. – С.284-344.
2. Історія педагогіки / За заг. ред. Г.В.Троцько. – Харків, 2008. – С.375-539.
3. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад.: О.О.Любар; За заг. ред. В.Г.Кременя. – К.: Знання, 2005. – С.384-756.
4. Левківський М. Історія педагогіки: Підручник. – К, Центр навчальної літератури, 2003. – С. 302 – 314.

5. Маловідомі першоджерела української педагогіки (др. пол. XIX – XX ст.) : хрестоматія / упоряд. Л. Д. Березівська [та ін.]. – К. : Наук. світ, 2003. – С. 154–415.
6. Мосіяшенко В.А., Курок О.І., Задорожна Л.В. Історія педагогіки України в особах: Навчальний посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 266 с.
7. Персоналія в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги: Підручник / А.М.Бойко, В.Д.Бардінова та ін. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – С. 504-529, 542-573.
8. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Підготував Ю.Вільчинський. – 2-е вид. – Львів: Афіша, 2001. – С. 649-876.
9. Сухомлинська О.В. Нариси з історії українського шкільництва (1905-1933): Навч. посібник. – К.: Заповіт, 1996. – 304 с.
10. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн.: кн. 2. Навч. посібник / За ред. О.В.Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – С.37-42, 89-99, 170-203, 218-223, 296-302, 380-387, 544-547.

Запитання та завдання для обговорення і самоконтролю

1. Підготовка до дискусії “Критика педології”.
2. До кожного етапу розвитку педагогічної думки і школи в Україні за радянських часів доберіть різні типи історико-педагогічних джерел. Два будь-яких охарактеризуйте за змістом. При характеристиці необхідно вказати: автора, назву твору, вихідні дані, рік написання або виходу з друку. Обов’язковим є формулювання питання з власною оцінкою і наведення цитати на підтвердження.
3. Дослідіть педагогічну персоналію (за вибором):
  - Я.Чепіга;
  - А. Макаренко;
  - С.Шацький;

в) паралельної дії; г) дисципліни.

5. Найменша керована «одиниця» дитячого співтовариства у досвіді

А.С. Макаренка:

а) гомогенна група; б) різновіковий загін;

в) асоціація; г) колектив.

6. Яку форму навчання вихованців використовував А.С. Макаренко у керованих ним закладах?

а) комплексну; б) класно-урочну; в) дальтон-план; г) план Трампа.

7. Який вид трудової діяльності був визначальним у комуні ім. Дзержинського?

а) виробнича праця; б) суспільно-корисна праця;

в) самообслуговування; г) індивідуальна праця.

8. В якому з творів А.С. Макаренко розкрив засади родинного виховання:

а) «Батьківська педагогіка»; б) «Книга для батьків»;

в) «Материнська школа»; г) «Прапори на баштах».

9. В.Сухомлинський розпочав свою діяльність учителем

а) математики;

б) географії;

в) рідної мови і літератури;

г) фізичної культури.

10. В.Сухомлинський сформулював 14 законів

а) порядності;

б) дружби;

в) дисципліни;

г) патріотизму.

11. Як Павлиський педагог називав виховання дітей 6-10 років?

а) Куточок Мрії;

б) Школа Сердечності;

в) Школа Радості;

г) Сад здоров'я.

12. Продовжіть думку В.Сухомлинського: «Навчати потрібно безпосередньо ...

- а) у джерел думки і слова; б) на природі; в) у грі; г) в школі.
13. Яким чином педагог унікав одноманітності під час уроків?
- а) розповідав казки; б) пропонував малювати почуте;
в) проводив фізкультхвилинки; г) влаштовував прогулянку.
14. Продовжіть думку В.Сухомлинського: “Щоб добре знати дітей, потрібно добре знати ...
- а) психологію; б) фізіологію; в) сім’ю; г) педагогіку.
15. Що, на думку В.Сухомлинського, найкраще дисциплінує мислення, виховує зосередженість і розвиває пам’ять?
- а) письмо; б) розв’язування задач; в) читання віршів напам’ять; г) гра в шахи.
16. В.Сухомлинський був прихильником:
- а) класно-урочної системи навчання; б) дальтон-план;
в) бригадно-лабораторного методу; г) белл-ланкастерської системи.
17. Суб’єкти педагогічної системи В.Сухомлинського:
- а) середовище, батьки, школа;
б) учень, учитель, сім’я;
в) громадськість, директор, батьки.
18. В.Сухомлинський – автор творів:
- а) “Розмова з молодим директором школи”, “Сто порад вчителю”, “Керівництво до освіти німецьких вчителів”;
б) “Думки про виховання”, “Серце віддаю дітям”, “Павлиська середня школа”;
в) “Сто порад вчителю”, “Серце віддаю дітям”, “Народження громадянина”.
19. Книга, що узагальнює багаторічний досвід навчально-виховної роботи авторської школи В.Сухомлинського:
- а) “Серце віддаю дітям”;
б) “Народження громадянина”;
в) “Павлиська середня школа”.
20. Нетрадиційний шлях здобуття вищої освіти в Україні:
- а) заочна форма навчання; б) екстернат;
в) дистанційне навчання; г) індивідуальне навчання.

21. Освічена українська людина ХХІ століття повинна вміти:

а) читати, писати, рахувати;

б) читати і плавати;

в) мати загальні і комп'ютерні навички;

г) мати загальноосвітні і професійні навички.

22. Навчальний загальноосвітній заклад нового типу:

а) школа - дитячий садок;

б) колегіум;

в) малокомплектна школа;

г) академія.

Змістовий модуль 2.
Історіографія розвитку історії педагогіки в Україні

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК 2.

Лекційне заняття 4.

Історіографія розвитку школи та освіти в Україні

Мета – висвітлити основні проблеми історіографічного розвитку школи та освіти в Україні.

План

1. Становлення вітчизняної історіографії історії школи та освіти (др. пол. XIX – 1916 рр.): національна школа; вчитель у національній школі; початкова школа; середня школа; стан освіти.
2. Розвиток історії освіти і школи в 1917 – 1920 рр.: національна школа; трудова школа; політехнічна школа; соціальне виховання; освіта за кордоном.
3. Школа та освіта в радянській історіографії (30-і – перша половина 80-х років XX ст.): національна школа; історія народної освіти в західноукраїнських землях; історія радянської школи; освіта за кордоном.
4. Якісні зрушення в історіографії історії школи та освіти (друга половина 80-х – перша половина 90-х років XX ст.): етнопедагогіка; особистість учителя; національна школа; історія національної школи.

Основні поняття теми: національна школа, етнопедагогіка, соціальне виховання.

Література

1. Гупан Н.М. Українська історіографія історії педагогіки. – К.: “АПН”, 2002. – 224 с.

У другій половині XIX - на початку XX ст. відбувалося становлення вітчизняної історії педагогіки як самостійної галузі наукових знань, що першочергово висвітлювала історію шкільництва та освіти різних регіонів України (Наддніпрянщини, Галичини, Волині, Поділля, Слобожанщини та ін.). Більшість праць мала описовий та фактографічний характер.

Основними напрямками досліджень були:

1) дослідження елементів розвитку регіональної освіти з висвітленням основних типів навчальних закладів та особливостей цих процесів, що пояснювались соціокультурним контекстом регіону; 2) вивчення школи Київської Русі з визначенням рівню освіти, її змісту, соціальної спрямованості тощо; 3) розгляд діяльності братських шкіл на тлі соціальних і культурних процесів в українських землях XVI-XVII ст.; 4) аналіз просвітницького, громадського руху, який був тісно пов'язаний з розвитком освітніх процесів та боротьбою вчителів за народну школу; 5) висвітлення ідей про національну школу та вчителя як відображення соціокультурних умов існування та розвитку школи в Україні.

Впродовж 1917-1920 рр. більшість досліджень була присвячена практичним завданням розбудови національної української школи з визначенням її організаційно-змістових основ. У діяльності вчених цього періоду переважала орієнтація на освітянську практику, аніж на вивчення історії педагогіки. Історико-педагогічні роботи були присвячені періоду Київської Русі або братських шкіл, причому змінилися підходи до вивчення: розглядали з позиції народництва, демократизму. Вперше з'явилися історико-педагогічні праці, тематика яких була безпосередньо зв'язана з актуальними завданнями будівництва нової школи та системи освіти.

В кінці 20-х - на початку 30-х рр. домінуючим напрямом стало висвітлення класової боротьби за школу, демонстрацій переваг радянської системи освіти над капіталістичною. Дореволюційний досвід роботи школи та освіти (особливо XIX ст.) в історіографічних працях оцінювався тільки негативно. Водночас посилювався інтерес до політехнізації школи, але наприкінці 30-х рр. така проблематика в історіографії практично була зведена нанівець у зв'язку з відходом радянського керівництва від пріоритетів політехнізму.

Основною позитивною тенденцією 40-х - 50-х років в історії педагогіки слід вважати часткове подолання негативного ставлення до вітчизняної педагогічної

спадщини дореволюційної доби, зокрема до персоналій – К. Ушинського, М. Добролюбова, М. Чернишевського, І. Франка, Л. Українки тощо.

Упродовж 30-х - 50-х рр. у вітчизняній історіографії активно висвітлювався розвиток окремих ланок освіти, але найбільша увага приділялась дослідженню історії середньої освіти, що було обумовлено її реорганізацією.

В історіографії школи та освіти 30-х - 50-х рр. найбільш яскраво проявились дві тенденції: 1) максимальна тематична роз'єднаність; 2) відставання в теоретичному осмисленні та аналізі матеріалу у порівнянні з його накопиченням.

У др. половині 50-х - 60-х рр. виходять з друку фундаментальні монографії з історії вітчизняної і зарубіжної школи і освіти, які передусім висвітлювали історію розвитку радянської школи.

Дослідження з історії школи та освіти 70-х - першої половини 80-х рр. розширюють свою фактологічну базу, з'являються розвідки про двосторонні зв'язки народів СРСР або соціалістичних країн. Основою більшості історико-педагогічних праць була популяризація рішень чергових партійних з'їздів, пленумів та постанов керівних партійних органів.

Водночас у висвітленні історії школи та освіти формувались і плідні тенденції, що проявились у другій половині 80-х - на початку 90-х рр. в умовах створення та розбудови демократичної незалежної української держави, а саме: відхід від традиційних стереотипів минулих років, зменшення кількості праць пропагандистського характеру, зосередження уваги на значенні учительства у розбудові освітнього процесу. До наукового обігу вводились невідомі раніше архівні матеріали, документи, статистичні дані, праці дослідників з діаспори. Центральне місце в дослідженнях посідає історія національної української школи та персоналій, що розвивали її ідеї. Разом з цим українські дослідники історії шкільництва та освіти проявили активність у вивченні зарубіжного педагогічного досвіду.

На початку 90-х рр. активізувався перегляд окремих концептуальних положень та педагогічних явищ, що склалися в радянській історіографії.

Особливу зацікавленість викликали періоди, що майже не вивчались за радянської доби, або висвітлювались під партійно-класовим кутом.

У цей період українська історіографія історії школи і освіти підійшла впритул до переходу від традиційної описової історії школи та освіти до теоретичної, яка дозволяє відтворювати цілісну картину історико-педагогічного процесу, виявляти закономірності його розвитку, пояснювати та аналізувати явища історичного минулого і сучасної педагогічної дійсності.

Лекційне заняття 6. Дослідження педагогічних персоналій у вітчизняній історико-педагогічній науці

Мета – ознайомити студентів із основними тенденціями у вивченні педагогічних персоналій.

План

1. Дослідження педагогічної персоналії у вітчизняній історико-педагогічній науці (друга половина XIX ст. - 1916 р.): Я.Коменський, Г.Сковорода, Л.Толстой, К.Ушинський.
2. Педагогічні персоналії у вітчизняній історії педагогіки (1917 - 1920-і рр.): П.Куліш, В.Ленін, Й.Песталоцці, Г.Сковорода, Т.Шевченко.
3. Вивчення персоналій українськими істориками педагогіки за радянських часів (30-і - перша половина 80-х рр. XX ст.): Х.Алчевська, І.Борецький, О.Герцен, Б.Грінченко, М.Добролюбов, О.Духнович, М.Калінін, Я.Коменський, М.Коцюбинський, Н.Крупська, В.Ленін, А.Макаренко, К.Маркс, Г.Сковорода, Й.Сталін, В.Сухомлинський, К.Ушинський, І.Франко, Я.Чепіга, М.Чернишевський, Т.Шевченко.
4. Нові підходи до висвітлення педагогічних персоналій (друга половина 80-х - перша половина 90-х рр. XX ст.): Г.Ващенко, А.Макаренко, Я.Коменський, Н.Крупська, М.Монтессорі, М.Пирогов, С.Русова, Г.Сковорода, В.Сухомлинський, С.Френе, Т.Шевченко.

Основні поняття теми: Г.Ващенко, А.Макаренко, Я.Коменський, Н.Крупська, М.Монтессорі, М.Пирогов, С.Русова, Г.Сковорода, В.Сухомлинський, С.Френе, Т.Шевченко.

Література

1. Гупан Н.М. Українська історіографія історії педагогіки. – К.: “АПН”, 2002. – 224 с.
2. Дічек Н.П. Спадщина А.С. Макаренка у контексті світового історико-педагогічного процесу ХХ ст. (на матеріалах англomовних джерел): Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. – К., 2005. – 441 с.

Важливим напрямом історико-педагогічних досліджень з другої половини ХІХ - початку ХХ ст. стають педагогічні персоналії.

На початку зазначеного періоду найбільший інтерес науковців викликала педагогічна спадщина видатних педагогів Я.Коменського і К.Ушинського. Підкреслювався гуманістичний, демократичний характер та морально-релігійна спрямованість педагогічних систем педагогів, їх актуальність для подальшого розвитку освіти.

Завдяки історико-педагогічним персоналіям в науці відбувалося не тільки усвідомлення теоретичних поглядів класиків педагогіки, а й вводилися в науковий обіг маловідомі імена педагогів та діячів освіти. Крім того, на рубежі ХІХ-ХХ ст. персоналії значною мірою визначали сам предмет історії педагогіки і формували ставлення до цієї галузі педагогічних знань не тільки науковців, а й всієї педагогічної громадськості.

В 20-х роках ХХ ст. висвітлення педагогічних персоналій в історико-педагогічній літературі здійснювалось у контексті марксистського переосмислення творчої спадщини видатних педагогів минулого. Водночас радянські дослідники трансформували теоретичні роздуми та ідеї педагогів домарксистської доби до потреб соціалістичної школи (Й.Песталоцці, Я.Коменського, К.Ушинського та ін.).

Відзначимо, що дослідження педагогічних персоналій на всіх етапах розвитку радянської історико-педагогічної науки проводилось з методологічних позицій марксизму-ленінізму.

За часів сталінського тоталітаризму (30-ті - 50-ті рр. ХХ ст.) було звужено предметне коло тематики досліджень педагогічних персоналій й послаблено теоретичний рівень персоніфікованих розвідок: праці майже нічим не відрізнялись між собою, окрім імен педагогів. Така тенденція викликала в педагогічній пресі дискусію відносно доцільності розробки персоніфікованих історико-педагогічних досліджень. З послабленням тоталітаризму в другій половині 50-х - 60-тих рр. історико-педагогічна наука пододала кризу і вийшла на якісно новий рівень розвитку. Перевага надавалась дослідженням педагогічних персоналій Т.Шевченка, Г.Сковороди, І.Франка, А.Макаренка, але стали повертатись із забуття постаті Б.Грінченка, О.Маковея, Я.Чепіги та ін.

В 70-х – першій половині 80-х рр. у висвітленні педагогічних персоналій посилювався схематизм: більшість праць виходила до ювілейних дат, у них переповідалися окремі факти, спостереження та оцінки, що були спільними для всіх публікацій. Але серед загальної кількості подібних праць яскраво виділяється монографія Б.Мітюрова про Я.Коменського як розвідка високого рівня.

У другій половині 80-х років у вітчизняній історіографії з'явилися тенденції до якісних зрушень у підходах до висвітлення педагогічних персоналій. В персоніфікованих працях здійснювався поступовий відхід від надмірної політизації, дослідники позбувалися ідеологічних обмежень та застарілих штампів, сформованих під впливом політичної кон'юнктури попередніх часів.

На початку 90-х років сталося звільнення науковців від ідеологічних нашарувань та політичної кон'юнктури, суттєво змінилися не тільки завдання персоніфікованих праць, а й сам відбір персоналій. В історію педагогіки повертались забуті імена (С.Русова, І.Огієнко, Г.Ващенко, С.Черкасенко, А.Волошин та ін.). В оновленому українському суспільстві історики педагогіки стали розглядати педагогічні персоналії системно в сукупності особистісних, загальносоціальних та внутрішньонаукових зв'язків.

Водночас історики педагогіки проявляли глибоку зацікавленість і до зарубіжних діячів (М.Монтессорі, С.Френс, М.Ганді, К.Цеткін, К.Лібкхнехт, Р.Тагор та ін.) не тільки з метою ознайомити вітчизняну педагогічну громадськість з кращими здобутками світової педагогічної науки, а й запозичити прогресивний досвід для подальшої розбудови національної системи освіти та виховання в Україні.

Лекційне заняття 8-9.

Історіографія розвитку педагогічної думки в Україні

Мета – з'ясувати закономірності історіографічного вивчення педагогічної думки в Україні.

План

1. Формування історії педагогічної думки як напряму розвитку вітчизняної історико-педагогічної науки (друга половина XIX ст. - 1916 р.).
2. Розвиток історії наукової педагогічної думки в Україні (1917 - 1920-і рр.).
3. Висвітлення історії науково-педагогічної думки в радянській історико-педагогічній літературі (30-і - перша половина 80-х рр. XX ст.).
4. Зміни у висвітленні наукової історико-педагогічної думки (друга половина 80-х - перша половина 90-х рр. XX ст.).

Література

1. Адаменко О.В. Українська педагогічна наука в другій половині XX ст.: монографія / О.В.Адаменко. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 704 с.
2. Гупан Н.М. Українська історіографія історії педагогіки. – К.: “АПН”, 2002. – 224 с.

Біля витоків української історіографії історико-педагогічної думки у другій половині XIX ст. стояли такі авторитетні педагоги та просвітники, як: М. Маккавейський, П.Соколов, І.Франко, М.Драгоманов, К.Харлампович та ін.

Характерною ознакою їх праць було висвітлення історико-педагогічної думки в широкому історичному контексті у взаємозв'язках з важливими соціально-економічними, політичними та культурними процесами, актуалізація історико-педагогічних праць, їх об'єктивна оцінка, поглиблення взаємозв'язку з потребами тогочасної педагогічної теорії та практики. Важливим напрямом розвитку вітчизняної історико-педагогічної думки кінця ХІХ ст. було дослідження розвитку процесу виховання і навчання для вироблення нових підходів до форм і засобів виховання.

В перші десятиріччя ХХ ст. історіографія вітчизняної педагогічної думки значно поповнилась працями С.Русової, Б.Грінченка, О.Музиченка, Я.Чепіги, в яких здійснювалися спроби застосувати історико-педагогічні знання для розробки актуальних педагогічних проблем.

Справжній сплеск у розвитку історико-педагогічної думки стався в період з 1917 по 1920 рік. Вітчизняні дослідники активно вивчали історію зарубіжної та вітчизняної педагогічної думки, де обґрунтовувались або визначались висхідні позиції та історичне коріння новітніх моделей національних систем освіти та нових педагогічних концепцій. Основні розвідки з історії педагогічної думки зосереджувались довкола проблем, пов'язаних з актуальними завданнями будівництва нової системи освіти та виховання, і їх відносно можна було назвати історичними - вони стосувались найближчого минулого зарубіжної педагогіки.

В 30-х - 50-х рр. у вітчизняній історико-педагогічній науці розпочався активний процес переосмислення історії педагогічної теорії та ідей на марксистських засадах. Підтвердженням тому були праці Г.Жураківського, А.Пінкевича, М.Даденкова та ін. Головними здобутками цього періоду були: подолання негативного ставлення до вітчизняної історико-педагогічної спадщини дореволюційної доби, утвердження диференціації історико-педагогічних знань, що відбилось у широкому розгортанні конкретно-історичних досліджень педагогічної думки. В ці роки склався новий напрям в історії педагогіки - проблемне дослідження історії вітчизняної педагогічної думки.

У другій половині 50-х - на початку 60-х рр. в поряд із збереженням традицій дослідження історії педагогічної теорії з позицій класових інтересів, почали з'являтися праці з глибоким аналізом розвитку історії національної думки в Україні, історії зарубіжної педагогічної думки, методології історико-педагогічних досліджень. Значно збільшилась кількість проблемних досліджень з історії педагогічної думки. Вийшли з друку монографії Б.Мітюрова, М.Ніжинського, М.Гриценка, М.Стельмаховича, Є.Сявакко з проблем історії педагогічної думки в Україні.

В означений період з'явилися значні комплексні історико-педагогічні дослідження, присвячені ювілейним датам - 40-річчю, 50-річчю жовтневої соціалістичної революції, до створення яких залучалися провідні історики з усієї України. Вони розкривали фундаментальні проблеми як цілісного процесу розвитку історико-педагогічної науки, так і окремі її проблеми: історія трудового навчання, історія методики викладання української мови, історія розвитку теорії та практики навчання тощо.

У працях 70-х - першої половини 80-х рр. домінували, в основному, декларативні твердження про «значущість історико-педагогічної думки», про «зв'язки історії і сучасності» і тощо. Водночас з'явилися окремі плідні тенденції: було продовжено традицію створення узагальнюючих праць з історії національної педагогічної думки різних періодів; розширився й оновився діапазон тематики наукових досліджень; з'явилися праці з проблем етнопедагогіки, з порівняльного аналізу історії розвитку педагогічних явищ не тільки на різних історичних етапах, а й у різних країнах.

У період другої половини 80-х - першої половини 90-х рр. в Україні активізувався процес дослідження історії української педагогічної думки. Зросла загальна кількість таких праць, підвищився їх теоретичний рівень. Розширилось предметне поле теоретичних досліджень, пріоритети надавались висвітленню проблематики, що мало досліджувалась у попередні періоди.

Актуальними напрямками наукового пошуку стали проблеми етнопедагогіки, а також історії порівняльної педагогіки, виховуючого навчання, родинного

виховання, виховання на загальнолюдських цінностях, формування національної самосвідомості та духовності.

На новому етапі розвитку історико-педагогічної думки відбувалося її звільнення від догматизму, з одного боку, та кон'юнктурної деформації, з іншого. В історіографії педагогічної думки чи не найважливіше місце посідали питання відходу, звільнень наукових досліджень від старої методології.

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК 2.

Семінарське заняття 6.

Історіографія розвитку школи та освіти в Україні

План

1. Становлення вітчизняної історіографії історії школи та освіти (др. пол. XIX – 1916 рр.): національна школа ; вчитель у національній школі; початкова школа; середня школа; стан освіти.
2. Розвиток історії освіти і школи в 1917 – 1920 рр.: національна школа; трудова школа; політехнічна школа; соціальне виховання; освіта за кордоном.
3. Школа та освіта в радянській історіографії (30-і – перша половина 80-х рр. XX ст.): національна школа; історія народної освіти в західноукраїнських землях; історія радянської школи; освіта за кордоном.
4. Якісні зрушення в історіографії історії школи та освіти (друга половина 80-х – перша половина 90-х рр. XX ст.): етнопедагогіка; особистість учителя; національна школа; історія національної школи.

Рекомендована література

1. Ряппо Я. Новий етап в праці Наркомосвіти // Маловідомі першоджерела української педагогіки (др. пол. XIX – XX ст.): Хрестоматія /Упоряд.: Л.Д.Березівська та ін. – К.: Наук.світ, 2003. – С. 305-309.

2. Сірополко С. Завдання нової школи // Маловідомі першоджерела української педагогіки (др. пол. XIX – XX ст.): Хрестоматія / Упоряд.: Л.Д.Березівська та ін. – К.: Наук.світ, 2003. – С.155 – 164.
3. Чепіга Я. Вибрані педагогічні твори: Навчальний посібник / Упор., науковий редактор Л.Д.Березівська/ Інститут педагогіки АПН України. – Харків: «ОВС», 2006. – 328с.
4. Мешко Г. Проблема збереження і зміцнення професійного здоров'я педагога: історичний аспект / Г.Мешко // Шлях освіти. – 2010. - №4. – С.43-47.
5. Коляда Н. Дослідження історії вітчизняного дитячого руху радянського періоду: джерелознавчий аспект) / Н.Коляда // Історико-педагогічний альманах. – 2011. - №1. – С. 54 – 60.
6. Петренко О. Відображення проблем гендерної освіти та виховання у радянській педагогічній пресі періоду НЕПу (1921-1929 рр.) / О.Петренко // Історико-педагогічний альманах. – 2006. - №2. – С. 35 – 41.
7. Зайченко І. Ідея української національної школи в пресі другої половини XIX – початку XX століття / І.Зайченко // Історико-педагогічний альманах. – 2006. - №2. – С. 30 – 34.

Запитання та завдання для обговорення і самоконтролю

1. Назвіть провідних дослідників історії школи та освіти в Україні різних періодів (за класифікацією Н.Гупана).
2. Назвіть джерела, в яких публікувались історико-педагогічні роботи.
3. Опрацюйте та законспекуйте першоджерела:
  - Я.Чепіга «Національність і національна школа»; «Народний учитель і національне питання»;«Самовиховання вчителя»; «Вільна школа, її ідеї й здійснення їх в практиці»;«Нова школа в Б'єржі А Фаріл».
  - С.Сірополко «Завдання нової школи».

- Я.Ряппо «Новий етап в праці Наркомосвіти».

Завдання для самостійної роботи

1. Користуючись каталогом бібліотеки та ресурсами мережі ENTERNET складіть бібліографічний покажчик статей, що висвітлюють одну з проблем розвитку школи та освіти в Україні на вибір. Підготуйте анотацію на статтю, що вас найбільше зацікавила.

Семінарське заняття 7.

Педагогічні персоналії у вітчизняній історико-педагогічній науці

План

1. Дослідження педагогічної персоналії у вітчизняній історико-педагогічній науці (друга половина XIX ст. - 1916 р.): Г.Сковорода; Я.Коменський; К.Ушинський; Л.Толстой.
2. Педагогічні персоналії у вітчизняній історії педагогіки (1917 - 1920-і рр.): Т.Шевченко; П.Куліш; Г.Сковорода; В.Ленін; Й.Песталоцці.
3. Вивчення персоналій українськими істориками педагогіки за радянських часів (30-і - перша половина 80-х рр. XX ст.): М.Добролюбов; М.Чернишевський; О.Герцен; Т.Шевченко; Я.Коменський; К.Ушинський; Г.Сковорода; А.Макаренко; В.Ленін; Й.Сталін; Н.Крупська, К.Маркс, М.Калінін, І.Франко, Я.Чепіга, О.Духнович, Б.Гринченко, І.Борецький В.Сухомлинський, М.Коцюбинський, Х.Алчевська.
4. Нові підходи до висвітлення педагогічних персоналій (друга половина 80-х - перша половина 90-х рр. XX ст.): М.Пирогов; В.Сухомлинський, А.Макаренко, Г.Ващенко, Я.Коменський, Г.Сковорода, Т.Шевченко Н.Крупська, С.Русова, С.Френе, М.Монтессорі.

Рекомендована література

1. Гупан Н.М. Українська історіографія історії педагогіки. – К.: “АПН”, 2002. – 224 с.

2. Дічек Н.П. Спадщина А.С. Макаренка у контексті світового історико-педагогічного процесу ХХ ст. (на матеріалах англomовних джерел): Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. – К., 2005. – 441 с.
3. Кравченко О. Історіографія дослідження педагогічно і просвітницької діяльності Пантелеймона Куліша (друга пол. ХІХ ст. – перша пол. 80-х рр. ХХ ст.) // Історико-педагогічний альманах. – 2011. - №1. – С.21-25.
4. Рогова П., Доркену А. Біобібліографія К.Д.Ушинського в контексті розвитку сучасної педагогічно науки // Шлях освіти. – 2010. - №4. – С. 40-42.
5. ....Сухомлинська О.В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К.: А.П.Н., 2003. –С. 36-46.
6. Сараєва О. Василь Сухомлинський: рефлексія педагогічної системи / О. Сараєва // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Пед. науки. – Черкаси, 2010. – Спецвип., ч. І. – С. 85–89.

Запитання та завдання для обговорення і самоконтролю

1. Розробити 5-7 завдань тестового характеру до теми семінарського заняття
  2. Користуючись каталогом бібліотеки та ресурсами мережі ENTERNET складіть бібліографічний покажчик статей, що висвітлюють одну з педагогічних персоналій на вибір. Підготуйте анотацію на статтю, що вас найбільше зацікавила.
- Софія Русова;
  - Григорій Сковорода;
  - Іван Огієнко;
  - Григорій Ващенко;
  - Яків Чепіга;
  - Костянтин Ушинський;

- Лев Толстой;
- Христина Алчевська
- Борис Грінченко;
- Михайло Пирогов
- Феофан Прокопович
- Михайло Ломоносов
- Олександр Духнович
- Микола Корф
- Михайло Драгоманов
- Станіслав Шацький

Семінарське заняття 8.

Історіографія розвитку педагогічної думки в Україні

План

1. Формування історії педагогічної думки як напряму розвитку вітчизняної історико-педагогічної науки (друга половина XIX ст. - 1916 р.).
2. Розвиток історії наукової педагогічної думки в Україні (1917 - 1920-і рр.).
3. Висвітлення історії науково-педагогічної думки в радянській історико-педагогічній літературі (30-і - перша половина 80-х рр. XX ст.).
4. Зміни у висвітленні наукової історико-педагогічної думки (друга половина 80-х - перша половина 90-х рр. XX ст.).

Рекомендована література

1. Адаменко О.В. Українська педагогічна наука в другій половині XX ст.: монографія / О.В.Адаменко. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 704 с.
2. Гупан Н.М. Українська історіографія історії педагогіки. – К.: “АПН”, 2002. – 224 с.

Запитання та завдання для обговорення і самоконтролю

1. Користуючись каталогом бібліотеки та ресурсами мережі ENTERNET складіть бібліографічний покажчик статей, що висвітлюють одну з проблем педагогічної думки на вибір. Підготуйте анотацію на статтю, що вас найбільше зацікавила.
2. Розробити 5-7 завдань тестового характеру до теми семінарського заняття

Науково-дослідна робота (науково-творче завдання)

1. Педагогічна спадщина В.Сухомлинського як об'єкт історико-педагогічних досліджень.
2. Педагогічна спадщина А.Макаренка як об'єкт історико-педагогічних досліджень.
3. Педагогічна спадщина К.Ушинського як об'єкт вивчення
4. Педагогічна спадщина С.Русової як об'єкт історико-педагогічних досліджень.
5. Українська національна педагогічна думка в радянській історіографії.
6. Історія середньої освіти Півдня України: історіографічний аналіз.
7. Історія вищої освіти Півдня України: історіографічний аналіз.
8. Історія початкової освіти Півдня України: історіографічний аналіз.
9. Історія дидактики в роботах істориків педагогіки.
10. Історія військової освіти в сучасній історіографії історії педагогіки.
11. Гендерний підхід до освіти в радянській історіографії.

Блок контролю

Питання до заліку з курсу «Історіографія історії педагогіки»

1. Історія педагогіки як наука.
2. Періодизація педагогічної думки в Україні.
3. Характерні риси сучасної української історії педагогіки.
4. Сучасні підходи до дослідження історико-педагогічного процесу.
5. Історія педагогіки як предмет історіографічного дослідження.
6. Джерельна база – основа історіографічного дослідження.
7. Методи історіографічного дослідження.
8. Поняття «історіографія»: сутність та підходи.
9. Періодизація розвитку історико-педагогічних досліджень.
Характеристика періодів.
10. Педагогічна думка Княжої доби (IX – XVI ст.)
11. Педагогіка в контексті слов'янського Відродження (1569 – середина XVII ст.)
12. Педагогічна думка і школа Козацької доби (друга половина XVII – XVIII ст.)
13. Становлення модерної педагогічної думки (XIX ст. – 1905 рік).
14. Педагогічна думка і школа в період визвольних змагань українського народу (1905 – 20 рр.)
15. Українська педагогічна думка і школа за радянських часів:
16. Виховання у первісному суспільстві.
17. Виховання і навчання в умовах цивілізацій Давнього Сходу.
18. Виховання і школа в античному світі Середземномор'я
19. Виховання і школа в епоху Середньовіччя.
20. Школа і виховання у Західній Європі в епоху Відродження і Реформації.
21. Школа і педагогіка Нового часу (середина XVII – кінець XVIII).
22. Становлення вітчизняної історіографії історії школи та освіти (др. пол. XIX – 1916 рр.
23. Розвиток історії освіти і школи в 1917 – 1920 рр.

- 24.Школа та освіта в радянській історіографії (30-і – перша половина 80-х років ХХ ст.).
- 25.Якісні зрушення в історіографії історії школи та освіти (друга половина 80-х - перша половина 90-х років ХХ ст.).
- 26.Дослідження педагогічної персоналії у вітчизняній історико-педагогічній науці (друга половина ХІХ ст. - 1916 р.
- 27.Педагогічні персоналії у вітчизняній історії педагогіки (1917 - 1920-і рр.
- 28.Вивчення персоналій українськими істориками педагогіки за радянських часів (30-і - перша половина 80-х рр. ХХ ст.).
29. Нові підходи до висвітлення педагогічних персоналій (друга половина 80-х - перша половина 90-х рр. ХХ ст.).
- 30.Формування історії педагогічної думки як напряму розвитку вітчизняної історико-педагогічної науки (друга половина ХІХ ст. - 1916 р.).
- 31.Розвиток історії наукової педагогічної думки в Україні (1917 - 1920-і рр.).
- 32.Висвітлення історії науково-педагогічної думки в радянській історико-педагогічній літературі (30-і - перша половина 80-х рр. ХХ ст.).
- 33.Зміни у висвітленні наукової історико-педагогічної думки (друга половина 80-х - перша половина 90-х рр. ХХ ст.).

Список літератури

1. Адаменко О. В. Українська педагогічна наука в другій половині ХХ ст. : монографія / О. В. Адаменко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 704 с.
2. Артемова Л. В. Історія педагогіки України / Л. В. Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 421 с.
3. В. О. Сухомлинський. Бібліографія: 2001–2005 рр. / уклад. В. Л. Федяєва, О. В. Сараєва. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2006. – 132 с.
4. В. О. Сухомлинський. Біобібліографія: 2001–2008 рр. : бібліогр. покажч. / упоряд. Л. М. Заліток ; наук. консул. О. В. Сухомлинська. – К. : Богданова А. М., 2008. – 196 с.
5. Гупан Н. М. Українська історіографія історії педагогіки : монографія / Н. М. Гупан. – К. : “АПН”, 2002. – 224 с.
6. Дічек Н. П. Спадщина А. С. Макаренка у контексті світового історико-педагогічного процесу ХХ ст. : (на матеріалах англomовних джерел): дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Н. П. Дічек. – К., 2005. – 441 с.
7. Днепров Э. Д. Становление и развитие отечественной истории педагогики: основные этапы и тенденции / Э. Д. Днепров // Актуальные вопросы историографии и источниковедения истории школы и педагогики : сб. науч. тр. / под ред. Э. Д. Днепров, О. Е. Кошелевой. – М. : Издат. АПН СССР. 1986. – С. 4–22.
8. Історія педагогіки / за заг. ред. Г. В. Троцько. – Х., 2008. – 543 с.
9. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад.: О.О.Любар; За заг. ред. В.Г.Кременя. – К.: Знання, 2005. – 767 с.
10. Колесник І. Українська історіографія (XVIII – початок ХХ ст.) / І. Колесник. – К. : Генеза, 2000. – 256 с.
11. Коцур В. П. Історіографія історії України. Курс лекцій : навч. посіб. для студ. іст. спец. вузів / В. П. Коцур, А. П. Коцур. – Чернівці : Золоті литаври, 1999. – 519 с.

12. Левківський М. Історія педагогіки : підручник / М. Левківський. – К. : Центр навч. літ-ри, 2003. – С. 302–314.
13. Лукманова Р. Р. Актуальные вопросы исследования воспитания и педагогической мысли Западной Европы в период раннего феодализма / Р. Р. Лукманова // Актуальные проблемы и историография истории зарубежной педагогики. – М., 1987. – С. 52–62.
14. Маловідомі першоджерела української педагогіки (др. пол. ХІХ – ХХ ст.) : хрестоматія / упоряд. Л. Д. Березівська [та ін.]. – К. : Наук. світ, 2003. – 418 с.
15. Мосіяшенко В. А. Історія педагогіки України в особах : навч. посіб. / В. А. Мосіяшенко, О. І. Курок, Л. В. Задорожна. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 266 с.
16. Нагірняк О. Нариси з історії українознавства у Наддніпрянській Україні (остання чверть ХІХ ст. – 1917 р.) / О. Нагірняк. – К. : ПП Сергійчук М. І., 2007. – 652 с.
17. Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа : сб. док. 1917–1973 гг. / сост. А. А. Абакумов, Н. П. Кузин, Ф. И. Пузырев, Л. Ф. Литвин. – М. : Педагогика, 1974. – 560 с.
18. Педагогічна наука на сторінках журналу «Советская педагогика» (1917–1991) / уклад. проф. Н. С. Побірченко. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – 324 с.
19. Персоналія в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги: Підручник / А.М.Бойко, В.Д.Бардінова та ін. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 576 с.
20. Побірченко Н. С. Питання національної освіти та виховання в діяльності українських Громад (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) : монографія / Н. С. Побірченко. – К. : Наук. світ, 2002. – 331 с.
21. Раскин Д. И. Историко-педагогический источник в свете современных проблем источниковедения и системного подхода / Д. И. Раскин // Актуальные вопросы историографии и источниковедения истории школы и педагогики : сб. науч. тр. / под ред. Э. Д. Днепров, О. Е. Кошелевой. – М. : Издат. АПН СССР, 1986. – С. 87–97.

22. Сараєва О. Педагогічна система: до історіографії поняття / О. Сараєва // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Херсон, 2005. – Вип. XXXX. – С. 137–141.
23. Сараєва О. Педагогічна преса про виховання у Павлівській школі: історіографічний аспект / О. Сараєва // Іст.-пед. альм. – 2006. – № 2. – С. 68–71.
24. Сараєва О. Василь Сухомлинський: рефлексія педагогічної системи / О. Сараєва // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Пед. науки. – Черкаси, 2010. – Спецвип., ч. I. – С. 85–89.
25. Сімейна педагогіка : хрестоматія : в 2 т. / упоряд. Федяєва В. Л. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – с.
26. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко ; підгот. Ю. Вільчинський. – 2-е вид. – Львів : Афіша, 2001. – 664 с.
27. Статеве виховання школярів: сторінками історії (20–30-ті роки ХХ століття) : хрестоматія / уклад. Федяєва В. Л., Кравченко Т. В. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – 276 с.
28. Сухомлинська О. В. Нариси з історії українського шкільництва (1905–1933) : навч. посіб. / О. В. Сухомлинська. – К. : Заповіт, 1996. – 304 с.
29. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : А.П.Н., 2003. – 68 с.
30. Українська педагогіка в персоналіях: навч. посіб.: У 2 кн. Кн. 1. / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – 621 с.
31. Українська педагогіка в персоналіях: навч. посіб.: У 2 кн. Кн. 2. / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – 552 с.
32. Федяєва В. Л. Педагогічна система В.Сухомлинського : навч.-метод. посіб. / В. Л. Федяєва, О. В. Сараєва. – Херсон, 2006. – 144 с.
33. Чепіга (Зеленкевич) Я. Ф. Вибрані твори : навч. посіб. / Я. Ф. Чепіга (Зеленкевич) ; упоряд., наук. ред. Л. Д. Березівська / Ін-т педагогіки АПН України. – Х. : «ОВС», 2006. – 328 с.

34. Этюды о В. А. Сухомлинском. Педагогические апокрифы / сост.
О. В. Сухомлинская. – К. : Акта, 2008. – 430 с.